

Om Arbejdslønnen i Købstæderne i 1892.

Af

Harald Westergaard.

Ved Indenrigsministeriets Velvilje fik det »statistiske Laboratorium« i forrige Aar et Materiale til Raadighed til Oplysning om Arbejdslønnen i 1892 i Købstæderne og Landdistrikterne. Dette Materiale foreligger for Landdistrikternes Vedkommende bearbejdet i cand. polit. Koefoeds Afhandling: »Arbejdslønnen paa Landet i Danmark« (Tidsskrift for Landøkonomi 1893). Materialet er ogsaa benyttet i det i Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1893 p. 593 ff. gengivne Foredrag af cand. polit. Jensen (»Arbejdslønnen i Danmark 1892«), og heri faa Købstæderne en kort Omtale, men det brogede og uensartede Materiale for Købstæderne var dengang ikke endnu sigtet og bearbejdet saaledes, at der kunde foreligge udførligere Oplysninger om Forholdene der, og det vil derfor vistnok have sin Interesse at faa en lidt nærmere Redegørelse for Resultaterne af Bearbejdelsen af dette Materiale. I sit Cirkulære til Amtmændene udbad Indenrigsministeriet sig Oplysning om

1) den almindelige Dagløn (for Svende, for Kvinder, for Arbejdsmand)

2) den almindelige Fortjeneste pr. Uge ved Akkordarbejde (for Svende, for Kvinder). Angivelserne ønskedes for hvert af følgende Haandværksfag, nemlig Malere, Murere, Bogtrykkere (Sætttere), Smede, Snedkere, Skomagere, Skræddere, Syersker, Tobaksarbejdere og Tømrere, samt endvidere for almindelige Arbejdsmand. og Fortjenesten ønskedes angivet særskilt for de forskellige Aarstider.

Af det saaledes fremkomne Materiale, der i de enkelte Byer tilvejebragtes af Byfogedkontoret eller Byraad, har man nu søgt at udregne den gennemsnitlige Arbejds løn i de enkelte Fag Aaret rundt.

Selvfølgelig kan man ikke vente, at Oplysningerne fra de 67 Købstæder skulle være af én Støbning. Særlige Forhold ville gøre sig gældende her og der og gøre Billedet lidt lysere et Sted, og lidt mørkere et andet; de Øjne, der se paa Forholdene, ere ogsaa forskellige, og saaledes kan der fremkomme temmelig afvigende Tal. Undertiden faar man ikke opgivet den almindelige Løn, som Hovedmassen af Arbejdere fortjener, men det Maximum og Minimum indenfor hvilke den bevæger sig, og tager man Gennemsnittet af disse Tal, faar man snarest et lidt for højt Tal (jfr. Erfaringerne fra København). Var Antallet af Købstæder nu en halv Snes Gange saa stort som det er, vilde der efter al Rimelighed trods alle disse Uligheder fremkomme et nogenlunde rigtigt Totalbillede; men ved én saa lille Materialsamling som her, ville Konturerne blive noget udviskede; dog vil det fremgaa af det følgende, at der i alt Fald er nogle Resultater, som kunne fastslaaes med en vis Nøjagtighed.

Det gælder først at komme paa det Rene med,

efter hvilke Principer de enkelte Data skulle sammenfattes. Man kunde fristes til at gøre dette ved at tage et simpelt Gennemsnit af Lønningssatserne i de enkelte Byer. Men derved vil man tillægge Smaabyer som Mariager og Æbeltoft samme Betydning som Aarhus, hvis Folketal er større end de 13 mindste jyske Byer tilsammen. Vil man have et Billede af, hvorledes Arbejderbefolkningen som Helhed er stillet, saa maa man tillægge de Byer størst Vægt, hvor de største Skarer af Arbejdere ere samlede. Dette maa man gøre, selv om man tør gaa ud fra, at Lønningsniveauet er ens i de smaa og store Byer, ligesom man ved Undersøgelsen af Dødeligheden ikke vil tage et raat Gennemsnit af Dødelighedskvotienten i en stor og lille Befolkningsgruppe, men lade Resultaterne fra den store Gruppe faa en Vægt, der svarer til dens Størrelse; men det er saa meget nødvendigere her, fordi det viser sig, at de større Byer gennemgaaende have højere Lønningssatser end de smaa, og det raa Gennemsnit af de 67 Byers Lønninger vil derfor gennemgaaende være lavere end det Gennemsnit, man faar ved at tage Hensyn til Byernes Størrelse. Man kan vistnok anslaa Lønningsniveauet i de største Byer til henad $\frac{1}{6}$ højere end i de smaa, en Regel som der ganske vist er en Del Undtagelser fra. Undertiden er det raa Gennemsnit flere Kroner lavere ugentlig end det man faar frem ved at tage Hensyn til Byernes Størrelse, i andre Tilfælde er Forskellen mindre; som Helhed kan man vistnok sige, at Niveauet vilde synke c. 4 pCt. ved at benytte det raa Gennemsnit. Adskillige tilsyneladende Lunefuldheder i de gennemsnitlige Lønningssatser vilde blive Følgen, hvis man undlod at tage Byernes Størrelse

med i Beregning. Arbejdslønnen i Fyn for Bogtrykkere er f. Ex. efter det raa Gennemsnit lidt højere end paa Sjælland, men tager man Hensyn til Folketallet vendes Billedet om til det modsatte. I det følgende er der derfor stadig lagt en »Vægtberegning« til Grund, idet de enkelte Byers Lønningssatser ere multiplicerede med Folketalene; Summen heraf divideret med det samlede Folketal er det her benyttede Gennemsnit.

De opgivne Lønningssatser gælde dels Dagløn, dels Akkordløn. Materialet frembyder den Mangel, at man ikke kan se i hvilket Omfang Akkordlønnen benyttes, ikke heller hvor stor den arbejdsledige Periode er, saa at man ikke kan komme til noget paalideligt Resultat til Arbejdernes Aarsindtægter. Tallene ere iøvrigt heller ikke lige brugbare. Jævnlig findes der f. Ex. kun opgivet Akkordløn for en eller to Byer i en hel Landsdel, undertiden gælder det samme Daglønnen, og ved at benytte disse Tal uden Kritik som normgivende for hele Landsdelen, vilde man udsætte sig for adskillige Fejlslutninger. Man nødes derfor til at udskyde flere af Erhvervene ved den grundigere Bearbejdelse af Materiale og kun beholde dem tilbage, som kunne ventes at give et nogenlunde typisk Billede af Tilstanden.

For Arbejdsmænd finder man for alle Landets Købstæder under Et en Ugeløn af Kr. 13,10 altsaa knap $2\frac{1}{5}$ Kr. daglig. Nedenstaaende Tavle viser Stigningen efter Byernes Størrelse.

Arbejdsmænds Lønningsniveau i Byer med	
indtil 2500 Indbyggere	11,40 Kr. ugentlig
2500—5000	12,44 - »
5000—10000	12,68 - »
10000 og derover	14,14 - »
Tilsammen	13,10 - »

Heri er dog ikke medregnet Bornholm, hvis Forhold ere exceptionelle og derfor her og i det følgende ere holdt helt udenfor Beregningerne. Akkordlønnen, som er oplyst for nogle af Byerne, bliver i Gennemsnit c. 17 Kr. Supplerer man Oplysningerne med de af Rubin angivne Daglønsatser for Arbejdsmænd i København vil man se, at Skalaen fortsættes. Gennemgaaende kan københavnske Arbejdsmænds Dagløn sættes til $2\frac{1}{2}$ Kr., altsaa c. 15 Kr. om Ugen (med en tilsvarende højere Akkordløn). Det stærkere Liv, der pulserer i de store Byer i Sammenligning med de i det Hele stagnerende Smaabyer har altsaa medført et højere Lønningsniveau; hvor stor en Del af denne Forskel der atter opsluges ved Forskel i Priser, Husleje og Skatter, er imidlertid vanskeligt at udrede. Kun saameget er klart, at en Arbejdsmand i København og de større Byer har flere Penge mellem Hænderne end i Smaabyerne, og dette vil uvilkaarlig paavirke en Mands Økonomi, naar han fra en lille By drager ind til en større, og er et Led i Forklaringen af den Proces, der for Øjeblikket forgaar i de større Byer, der alle suge Befolkning til sig udefra.

For Skrædernes Vedkommende er Akkordlønnen bedst skønt ingenlunde godt oplyst; om Daglønnen lader der sig ikke sige stort andet end, at den er omkring en halv Snes Procent lavere, men selv denne vage Angivelse tør man ikke tillægge stor Sikkerhed, da Opgivelserne om Dagløn og Akkordløn for en stor Del gælde forskellige Byer. Den gennemsnitlige Akkordløn for hele Landet er Kr. 16,70 altsaa $2\frac{1}{5}$ Kr. om Dagen.

Skræderes Akkordugeløn

Byer under 2500 Indbyggere	15,77
2500—5000	— 15,65
5000—10000	— 15,75
over 10000	— 18,28.

Ogsaa her synes Lønningsniveauet i København at være større end i de store Provinsbyer, i alt Fald at dømme efter Daglønnen; Akkordindtægten i København er efter Rubins Oplysninger overordentlig vekslede, og det samme gælder formodentlig Provinsbyerne. I Byer under 10000 Indbyggere ser man, at Akkordlønnen er omtrent ens i alle Størrelsesklasser, men saa kommer Springet saa meget desto voldsommere ved Byer med over 10000 Indbyggere.

Skomagernes Lønningsniveau er noget lavere end Skrædernes. Den gennemsnitlige Dagløn for hele Landet er lidt over 2 Kroner (12,44 ugentlig) Akkordfortjenesten synes kun at være lidt større. Det er her som i København et lavt lønnet Erhverv; Daglønnen for en Skomagersvend i København opgives til $2\frac{1}{2}$ —3 Kr. hvad der er temmelig lavt i Sammenligning med andre Professioner, og den gennemsnitlige Akkordfortjeneste synes endog snarest at være mindre. Da Materialet for Købstæderne er temmelig mangelfuldt, skal jeg ikke dvæle nærmere ved disse Sammenligninger.

I Forbindelse med disse Erhverv skal jeg nævne Syersker. Her ligesom i København synker Niveauet langt ned under, hvad en Mand kan tjene. For hele Landet — stadig fraregnet Bornholm — kan Ugefortjenesten ved Dagløn sættes til Kr. 5,94 altsaa knap en Krone om Dagen, ikke saa lidt lavere end i København; ved Akkordarbejde kan Lønnen drives op til

8—9 Kr. Opgivelserne variere iøvrigt noget, uden at det er muligt at fastslaa nogen bestemt Regel, og dette ligger vel allerede deri, at Begrebet Syerske i og for sig er meget variabelt og Lønningsforholdene indenfor de enkelte Klasser af Syersker er overordentlig veksende, for ikke at tale om den Indflydelse, som Alder, Helbred og Uddannelse osv. øver (jfr. herved Protokolsekretær Sveistrups Undersøgelse i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1893 om de københavnske Syersker).

Jeg vender mig nu til nogle Erhverv som have det fælles, at Oplysningerne om deres Dagløn synes at være af nogenlunde samme Kvalitet.

Byer med	Ugeløn for		
	Malere	Murere	Snedkere
indtil 2500 Indb.	14,41	16,21	14,66
2500—5000	15,98	16,98	15,38
5000—10000	15,88	17,39	15,26
10000 og derover	18,25	17,97	16,69
Tilsammen	16,77	17,40	15,83
København	24	20	22

Arbejdslønnen for Snedkere i København gælder Bygningssnedkere. For Møbelsnedkere er Gennemsnitslønnen noget lavere c. 18 Kr.

I det store og hele viser der sig den sædvanlige Stigning i Arbejdslønnen efter Byens Størrelse, Byerne mellem 5 og 10000 synes dog at have meget nær samme Lønningsniveau som Byerne mellem 2500 og 5000. Spalter man Materialet, saa at Øerne træde frem for sig, er der her endogsaa snarest en nedad gaaende Tendens ved Byerne med 5—10000 Indbyggere. Om

dette er en Tilfældighed eller beror paa særlige Forhold, maa staa hen.

Murernes Akkordugefortjeneste synes gennemsnitlig at være c. 5 Kr. højere, Snedkernes og Malernes et Par Kroner.

Arbejdslønnen er endvidere oplyst for Bogtrykkere, Smede, Tobaksarbejdere og Tømrere. Da Oplysningerne her ere mindre fuldstændige, meddeles kun Hovedresultaterne.

Bogtrykkernes Dagløn er for hele Landet under et (uden Bornholm) 3,20 Kr. Ved Akkordarbejde tjenes der daglig c. 40 Øre mere; Akkordlønnen svarer omtrent til hvad den er i København; for Daglønnens Vedkommende er i København Spillerummet mellem Maximum og Minimum saa stort, at en Sammenligning med Købstæderne vanskelig lader sig gøre.

Nærmest Bogtrykkernes Arbejdsløn kommer Tømrernes, med gennemsnitlig 2,80 om Dagen i Arbejdsløn, og 22 Kr. i Akkordugefortjeneste (altsaa 3,67 om Dagen). Efter den københavnske Statistik er Daglønnen gennemsnitlig 3,75, altsaa lidt højere end ved Akkordarbejde i Provinserne. Akkordfortjenesten er gennemsnitlig om Vinteren det samme ($22\frac{1}{2}$ Kr. om Ugen), om Sommeren 30 Kr.

Noget under Tømrerne komme atter Smedene, der i Gennemsnit for Landets Provinsbyer — stadig uden Bornholm — faa 2,61 om Dagen, med en ugentlig Fortjeneste ved Akkordarbejde af 19,71 (altsaa 3,28 daglig). I København er Daglønnen ogsaa i dette Erhverv en Del højere (3 til $3\frac{1}{4}$ Kr.) og det samme synes at være Tilfældet med Akkordarbejde, hvorved

der kan have en Indtægt af nogle og tyve Kroner ugentlig.

Tobaksarbejderne hører til de lavere lønnede Arbejdere. Daglønnen i Provinsbyerne er henimod $2\frac{1}{2}$ Kr. medens i København Gennemsnitslønnen er en Del over $2\frac{1}{2}$ Kr. Ved Akkordarbejde tjenes der ugentlig i Provinsbyerne 17 Kr., i København 18 Kr.

Man ser af ovenstaaende, at Rækkefølgen ikke er ganske den samme i København og Provinsbyerne. Bogtrykkernes Lønningsforhold synes mindre paavirket af Opholdsstedet end de øvrige Erhverv, og de komme derved i Provinsbyerne højere op i Rækken end i København. At Arbejdslønnen i disse Erhverv iøvrigt er paavirket af Byernes Størrelse, lægger sig for Dagen derigennem, at de »raa Gennemsnit« gennemgaaende ere lavere end de her benyttede.

Man kunde spørge, om der er nogen Forskel mellem de enkelte Landsdele. Dette er aldeles afgjort for Bornholms Vedkommende, hvor Lønnen gennemgaaende er flere Kroner mindre om Ugen end i de øvrige Provinsbyer, og selv om man sammenligner Lønningsforholdene med Tilstanden i Byer under 2500 Indbyggere, faar man i det Hele en betydelig Forskel i den ugentlige Indtægt.

	Bornholm.	Den øvrige Del af Landet samtlige Byer	Byer under 2500 Indb.
Arbejdsmænd (Dagløn)	11,07	13,10	11,40
Malere	— 11,55	16,77	14,41
Murere	— 12,94	17,40	16,21
Snedkere	— 12,51	15,83	14,66
Skrædere (Akkord)	13,98	16,70	15,77
Syersker	4,59	5,94	5,57

Arbejds mændenes Dagløn i nogle af Bornholms Byer er netop 2 Kr., i andre noget under, Gennemsnittet kommer ikke synderlig under Tallene for de mindre Byer i den øvrige Del af Landet. Malerne naa kun i Rønne 2 Kr. daglig, men tjene i de andre Byer lidt mindre end 2 Kr., medens Dagløn i Danmarks Byer under 2500 Indb. ellers er 2,40. Murernes Dagløn er nogenlunde ens i Rønne og de andre bornholmske Byer, medens Akkordlønnen er meget højere i Rønne. Snedkernes Ugefortjeneste er $1\frac{1}{2}$ Kr. højere i Rønne end ellers paa Bornholm. Ogsaa Skræderne tjene noget mere i Rønne end i de smaa bornholmske Byer uden dog at naa Niveauet for de smaa Byer i det øvrige Danmark. Syerskerne paa Bornholm tjene gennemsnitlig kun $\frac{3}{4}$ Kr. daglig, medens de i Smaabyer eller i Danmark naa op til 93 Øre om Dagen.

Under 2 Kr. om Dagen have Skomagerne paa Bornholm, Smedene og Tømrerne gennemsnitlig lidt over; om Bogtrykkernes Lønningsniveau foreligger der kun Oplysninger fra Rønne; ogsaa dette er noget under Gennemsnittet for den øvrige Del af Landet. Ogsaa Tobaksarbejderne i Rønne synes at have ringere Indtægter end ellers.

Vender man sig nu fra Bornholm til det øvrige Danmark, er det klart, at man ikke kan nøjes med at udregne Gennemsnittet for hver Landsdel, uden at tage Hensyn til Byernes Størrelse, thi Fordelingen efter Størrelse er meget ulige; det gennemsnitlige Folketal i Sydost-Jyllands Byer er saaledes 3 Gange saa stort som paa Lolland-Falster osv. Naar man derfor f. Ex. finder, at den gennemsnitlige Arbejds løn for Murere i det sydøstlige Jylland er næsten 18 Kr., i det sydvest-

kun 16,6 Kr. om Ugen, saa gælder det først at faa at vide, om denne Forskel ikke kan hidrøre fra Byernes forskellige Størrelse. Man maa derfor opstille et Budget for Arbejdslønnen i Byerne i de enkelte Dele af Landet saaledes at man tager Hensyn til de enkelte Størrelsesklasser og derved udfinder hvad Arbejdslønnen normalt maatte være i de enkelte Dele af Landet. Foretager man en saadan Beregning viser det sig, at Murernes Arbejdsløn er ganske ens i de to anførte Dele af Jylland. Lægger man det almindelige Lønningsniveau i Jylland til Grund, finder man nemlig, at den normale Arbejdsløn i Sydvest-Jylland for Murere er 16,3 Kroner i Sydost-Jylland 17,7 d. v. s. i begge Tilfælde 2 pCt. under den faktiske Arbejdsløn.

Naar man nu først drager en Sammenligning mellem Jylland som Helhed og Øerne (uden Bornholm), vil man maaske ved første Øjekast komme til det Resultat at Lønningsniveauet er et Par Procent højere i Jylland end paa Øerne. Dette gælder f. Ex. Arbejds-mændene, Murere, Snedkere, Syersker og Skomagere, men en Undtagelse herfra haves i Skræderne og Malerne. Snarest maa man vistnok indtil videre betragte disse Forskelligheder som Udtryk for de Mangler, der klæbe ved Tallene, saa at en Forskel af nogle faa Procent angiver den sandsynlige Fejlgrænse.

Noget lignende vil nu ogsaa tildels vise sig ved de mindre Dele af Landet; dog synes der at være nogen Sandsynlighed for, at Lønningsniveauet paa Lolland-Falster og i Sydvest-Jylland er lidt lavere end i de andre Landsdele, men det ovenfor anførte Exempel om Murerne viser os dog, at heller ikke denne Regel gælder uden Undtagelse. Sætter man Lønningsniveauet

i Jylland lig 100, ligeledes Øernes, og beregner man da Niveauet paa Lolland-Falster og i Sydvest-Jylland i Forhold hertil, faar man følgende Resultat for de Erhverv, der ere bedst oplyste.

	Lolland Falster	Sydvest Jylland
Arbejdsmænd	95 (93)	93 (85)
Malere	94 (85)	95 (88)
Murere	102 (100)	102 (96)
Snedkere	94 (90)	99 (94)
Skrædere	93 (85)	96 (90)

I det Hele er altsaa Lønningsniveauet temmelig lavt. De i Parenthes angivne Tal vise, hvorledes Niveauet bliver, hvis man ikke tager Hensyn til Byernes Størrelse; man ser, at Billedet derved bliver en hel Del fortegnat, og at Landsdelens Indflydelse paa Arbejdslønnen paa denne Maade bliver anslaaet et Par Gange saa stor, som den virkelig er.